

Gazela Pudar Draško

Institut za filozofiju i društvenu teoriju

Univerzitet u Beogradu

Simbolika nemoći: intelektualci i srpsko-albanski odnosi u postjugoslovenskom kontekstu

Apstrakt:

Namera ovog rada je da istraži stavove intelektualaca Srbije u odnosu na Kosovo kao geografsku oblast koja je učitavanjem simboličkih značenja stekla poseban status i važnost. U tekstu se teži prepoznavanju i operacionalizaciji diskurzivnih strategija kroz koje intelektualci upotrebljavaju pojam Kosova i/ili metaforu „figure neprijatelja – figure Drugog“. Analiza izjava i tekstova intelektualaca u medijima, vezana je za tri ključna događaja post-jugoslovenskog, to jest post-petooktobarskog perioda, koji su obeležili proces samoopredeljenja Kosova. U pitanju su dešavanja označena kao „Kosovski pogrom“ 2004. godine, proglašenje nezavisnosti Kosova 2008. i potpisivanje Briselskog sporazuma 2013. godine. Rad bi trebalo da posvedoči o dilemama (ili njihovom manjku) intelektualaca „sudbinski“ zainteresovanih ili isprovociranih da javno predstave svoj sud o „kosovskom pitanju“, usmerenim na pitanje - da li intelektualni dug pre svega podrazumeva lojalnost vlastitoj naciji i borbu za njena „prava“ intelektualnim sredstvima ili upravo protest protiv nacionalnih i drugih euforija i privođenje univerzalnim vrednostima?

Ključne reči:

intelektualci, figura Drugog, diskurzivne strategije, Kosovo, nacija

Intelektualci i nacionalno u kontekstu (post)jugoslovenskog prostora

Intelektualci učestvuju kao ključni akteri u generisanju, specifikaciji, artikulaciji i diseminaciji bilo kog oblika društvene imaginacije, to jest društveno uslovljenog sistema znanja koji bi se uslovno, manhajmovski, mogao nazvati ideologijom. U tom smislu, intelektualci su generatori ideologija, pa i onih nacionalnih, kao i inicijatori njihovog prihvatanja na društvenoj sceni (Smith, 1991; Anderson, 1998). Bendin termin „izdaje intelektualaca“ opisuje doprinos intelektualaca političkim i nacionalnim strastima, obeležavajući dvadeseti vek intelektualnim organizovanjem političkih mržnji (Benda, 1996). Taj koncept obuhvata odricanje od univerzalnih vrednosti i prihvatanje posebnih, nacionalnih zapovesti koje zadovoljavaju uske, egoistične interese kojima su obično strani pravda, istina i sloboda. Otuda proizilazi Bendin zaključak da „zaista, nikada nije bilo tako mnogo političkih radova među onima koji bi trebalo da budu ogledalo nepristrasne inteligencije“ (Benda, 1996, 49).

Potrebno je imati na umu da pojam „intelektualac“ nikako nije jednoznačan, premda je često samorazumljiv i ima široku kolokvijalnu upotrebu. Intelektualci, a posebno njihov rodni pojam – inteligencija – sa kojim se često poistovećuje, posmatrani su kao specifičan slobodno-lebdeći sloj (Manhajm), kao deo klase koji omogućuje legitimaciju toj klasi (Gramši), kao dominirani sloj dominantne klase (Burdije) ili kao nova klasa (Đilas, Szelenyi). Kolini navodi da postoje barem tri tumačenja pojma intelektualca u savremenoj upotrebi (Collini, 2002; Collini, 2006). Prvo i najšire značenje obuhvata velike skupine nosilaca društvenih zanimanja koja uključuju primarni rad sa idejama, znanjem ili kulturom. Drugo, subjektivno tumačenje upućuje na individualne interese za ideje, bez obzira na zanimanje ili društvenu ulogu i kao takvo je sociološki teško uhvatljivo. Na kraju, kulturološka definicija, prihvaćena u ovom radu, određuje intelektualce kao *aktere koji su razvili intelektualni autoritet na osnovu dostignuća i/ili naimenovanja i koji koriste taj autoritet prilikom delovanja u javnosti u vezi sa različitim temama, bez obzira da li su za njih stručni ili ne* (Pudar Draško, 2015). Intelektualci uvek počinju sa nekim oblikom priznate ekspertize, koju kapitalizuju kada govore široj, nespecijalizovanoj javnosti, obično se postavljajući tako kao da govore u korist javnog interesa (Misztal, 2007).

Intelektualci su izuzetno značajni društveni akteri, čiji značaj posebno dolazi do izražaja u društvima gde dominira nacionalizam, jer poseduju moć da u bogatoj nacionalnoj/etničkoj tradiciji i istoriji biraju specifične momente i elemente koje kombinuju i naglašavaju, stvarajući uzročna objašnjenja i proizvodeći određenu nacionalnu ideologiju. Stoga su nezamenjiv saveznik političkih elita, ukoliko i sami ne zauzimaju političke pozicije. Njihova primarna uloga je proizvodnja političkih ideja i ideala, gde se nacija visoko kotira (Narvselius, 2009). Istorija istočne i jugoistočne Evrope svedoči o značajnoj poziciji intelektualaca od formiranja prvih nacionalnih pokreta, pa sve do savremenog perioda gde su oni često bili angažovani kao lideri opozicije ili stožeri vladajućeg poretka kojem pružaju legitimitet (Kennedy, 1990; Jennings, Kemp-Welch, 2003). Studija Dejana Jovića *Jugoslavija – država koja je odumrla: Uspon, kriza i pad četvrte Jugoslavije* svedoči da postoji čitava teorijska struja koja uticaj intelektualne elite

smatra bitnim, ako ne i presudnim za tokove nacionalnih previranja na prostorima bivše Jugoslavije. Premda Jović ne deli ovo stanovište, on ukazuje na to da takozvani kulturalni argument daje specifičnu težinu intelektualcima u stvaranju, a kasnije i ras-tvaranju jugoslovenske nacije (Jović, 2003)¹⁸⁴.

Prvi koraci intelektualaca u nacionalnom problematizovanju Kosova nakon Dru-gog svetskog rata se vezuju za Dobricu Ćosića i njegov govor iz 1968. godine, koji je sa pozicije marksističkog internacionalizma govorio o problemima potcenjivanja nacionalnog pitanja u Republici Srbiji šezdesetih, kao i o albanskom nacionalizmu i iredentizmu (Ćosić, 2004, 21). Nakon kraćeg zatišja tokom sedamdesetih, pitanje Kosova opet postaje sudbinsko pitanje za srpske intelektualce tokom naredne decenije, kada jugoslovensko društvo zapada u političku i ekonomsku krizu. Jačanje ekonomske krize u jugoslovenskom društvu i separatnosti republičkih nosilaca moći nakon Titove smrti značajno utiču na pozicioniranje intelektualnih elita kao nosilaca nacionalnih programa. Takvom razvoju situacije posebno je doprinomio odnos srpske i slovenačke intelektualne elite, predvodnice dva različita shvatanja ustrojstva jugoslovenske države, što posebno dolazi do izražaja tokom i posle albanskih demonstracija 1981. godine.

Memorandum Srpske akademije nauka i umetnosti, proizvod je intelektualaca koji izaziva žestoku polemiku u jugoslovenskom društvu 1986. godine. Autori Memoranduma smatraju Srbiju žrtvom jugoslovenske, prvenstveno hrvatske i slovenačke politike, kao i ideologa Ustava iz 1974. godine. Ovim ustavom se dvema autonomnim pokrajinama u okviru Srbije – Kosovu i Metohiji i Vojvodini – novim ingerencijama daje značajna samostalnost u odnosu na matičnu republiku. Predstava o Srbima kao žrtvama, koja se javila već u Ćosićevom govoru osamnaest godina ranije, postaje ugaoni kamen intelektualnog diskursa održavanog i do danas. U Memorandumu se Albanci karakterišu negativno kao antidemokratska sila, usmerena na postizanje ciljeva proklamovanih u programima i akcijama Prizrenske lige 1878-81 godine, koja usled izostanka blagovremenog delovanja nadležnih organa postaje ozbiljna pretnja državi i srpskoj naciji: „Za manje od desetak sledećih godina, ako se stvari bitno ne promene, Srba na Kosovu više neće biti, a „etnički čisto“ Kosovo, taj nedvosmisleno iskazani cilj velikoalbanskih rasista, utemeljen još u programima i akcijama Prizrenske lige 1878-81, biće u potpunosti ostvaren“ navodi se u Memorandumu (SANU, 1986).

Pitanje Kosova je ključno pitanje oko kojega se vrši mobilizacija i homogenizacija srpskih intelektualaca krajem osamdesetih, eksploatišući kompleks žrtve kao dominantan u diskursu nacionalizma u Srbiji. „Umesto stare interpretacije stvarnosti zasnovane na međunacionalnom zajedništvu deo tadašnje jugoslovenske/srpske elite i nova srpska elita ponudile su takvu interpretaciju identiteta koja bi služila isključivo nacionalnom interesu. Kao osnovno sredstvo u ovom preusmeravanju sa jugoslovenskog

¹⁸⁴ Odličan prikaz je dat i u studiji Jasne Dragović-Soso 'Spasioci nacije' – *Intelektualna opozicija Srbije i oživljavanje nacionalizma*, gde se iznosi kritički prikaz uloge intelektualaca u nacionalnim pokretima, sa posebnim osvrtom na beogradsku kritičku inteligenciju i njihovo okretanje ka nacionalizmu (Dragović-Soso, 2004).

na srpski identitet poslužio im je nacionalni mit, odnosno pripovedanje o junacima i događajima iz srpske prošlosti“ (Đerić, 2002, 10). Najistaknutiji intelektualci, branioci nacionalnih interesa bili su akademik Mihailo Marković, inače pripadnik nekadašnje praksisovske filozofske škole čiji je diskurs bio dominantno internacionalni; Dobrica Ćosić, ugledni pisac, nekadašnji funkcioner Komunističke partije, i kratko predsednik Savezne republike Jugoslavije, te Matija Bećković, baštinik i nastavljajući epske tradicije narodnih pesama, koji je tvorac krilatice zavetovanja na očuvanje Kosova: „Kosovo – najskuplja srpska reč“ (Krstić, 2015).

Mihailo Marković je u kulturnim i istorijskim elementima identiteta Albanaca video negaciju srpskog identiteta, što je legitimizovalo srpski nacionalizam kao reakciju na albanski separatistički i nacionalni pokret (Shigeno, 2004). Bećković je 1989. godine, kada se obeležavalo 600 godina Kosovske bitke, održao predavanje na više mesta u srpskoj dijaspori, u kojem se već na početku naznačuje da „za sudbinu srpskog naroda ništa nije presudnije od bitke koja traje na Kosovu i za Kosovo“; „na Kosovu se naša sudbina promenila, istorija razmrsila, duša očistila, otpočeo novi život srpske nacije; njime je sve počelo i njime će se sve završiti“. Pesnik je najistaknutiji zagovornik kosovskog zaveta koji traži od Srba da ne trguju Kosovom, jer je ta zemlja „okutnica“ na kojoj je „sahranjen ceo srpski narod“, a grobom se u srpskoj tradicijini trguje. Bećković naglašava da je „samo još nebo načičkano zvezdama, kao što je Kosovo ozvezdano srpskim kulturnim spomenicima, manastirima i crkvama, svetištima i grobištima; kad bismo to Kosovo izgubili, samo bismo dokazali da smo potomci onih koji su tamo izdali još 1389. godine; i još gore: izgubiti na Kosovu nije isto što i izgubiti Kosovo“ (Bećković, 1989).

Svakako, važno je istaći da su postojali i intelektualci koji nisu pružali podršku ovakvom programu, kao što su nekadašnji praksisovci Nebojša Popov i Miladin Životić koji su se snažno suprotstavljali ideologiji nacionalizma i koji su učestvovali u nizu peticija i inicijativa usmerenih na pokretanje dijaloga i smirivanje konflikata (Dragović-Soso, 2004). Kako je vreme odmicalo i postajalo jasnije da nacionalistički pokret nije doneo željene rezultate tokom devedesetih, podrška nacionalnoj ideologiji se mogla manje uočiti među intelektualcima, a njihov broj u političkim vodama je rastao. Severno-atlantska alijansa je bombardovala Srbiju 1999. godine, što je doprinelo delimičnoj homogenizaciji i ojačalo kompleks žrtve, dominantno obeležavajući nacionalni diskurs u Srbiji. Usled toga, i u periodu nakon petooktobarskih promena¹⁸⁵, koji je u fokusu ovoga rada, nacionalizam je pronašao svoje mesto na društvenoj sceni, bez obzira na povike o oslobođenju od balasta prošlosti, neophodnosti modernizacije i usmerenosti ka evropskim vrednostima. Štaviše, dominacija nacionalnih Mi-Oni podela primetna je u intelektualnom diskursu i nakon promena, čime u poslednjih petnaest godina socijalne podele u velikoj meri ostaju zanemarene.

¹⁸⁵ Petooktobarske promene se odnose na smenu vlasti u oktobru 2000. godine, kada se posle masovnih protesta 5. 10. 2000. izazvanih sumnjom u regularnost rezultata predsedničkih izbora održanih 24. 9. 2000. godine, Slobodan Milošević povukao sa mesta predsednika Savezne republike Jugoslavije i pre-petio poziciju Vojislavu Koštunici, predstavniku Demokratske opozicije Srbije.

Ključni događaji u srpsko-albanskim odnosima na Kosovu

U daljem tekstu se posebna pažnja poklanja odnosima Srba i Albanaca u kontekstu tri ključna događaja u post-petooktobarskom periodu, uz nastojanje da se prikažu delovanja intelektualnih elita u javnosti u odnosu na Kosovo. Ovi događaji ilustruju nacionalnu buku i bes omladine i praćeni su protestima, paljenjima ambasada i džamija.

„**Kosovski pogrom**“. 17. marta 2004. godine je na Kosovu došlo do eskalacije nasilja kada je napadnuto stanovništvo srpskih naselja i spaljen niz objekata koji se smatraju srpskom kulturnom baštinom. Okidač ovog etnički motivisanog nasilja je bilo ranjavanje srpskog dečaka u Čaglavici, kod Prištine, i utapanje trojice albanskih dečaka u Ibru, što je u albanskoj javnosti viđeno kao osveta za događaj iz Čaglavice, te je bilo povod za niz nasilnih akcija prema kosovskim Srbima. Nasilje i beg Srba sa Kosova je izazvao nered, odnosno „reaktivno nasilje“ u Beogradu i drugim gradovima Srbije. Zapaljene su džamije u Beogradu i Nišu, demolirani objekti u vlasništvu Albanaca u nizu gradova, a policija je uz velike napore štitila zgrade ambasada zapadnih država u Beogradu. U srpskim medijima, ovi događaji su dobili ime „Kosovski pogrom“.

Proглаšenje nezavisnosti Kosova. Kosovo je 17. februara 2008. godine jednostrano proglasilo nezavisnost od Srbije. Na vanrednoj svečanoj sednici kosovskog parlamenta 109 prisutnih poslanika je jednoglasno usvojilo Deklaraciju o nezavisnosti Kosova, dok je 11 srpskih poslanika bojkotovalo zasedanje. Sednica je privukla veliku medijsku pažnju, jer su je direktno prenosile globalne TV mreže CNN, BBC i Euronews. Vlada Srbije je reagovala *Odlukom o poništavanju protivpravnih akata privremenih organa samouprave na Kosovu i Metohiji o proglašenju jednostrane nezavisnosti*.

Briselski sporazum. *Prvi sporazum o principima normalizacije odnosa Beograda i Prištine* potpisan je u Briselu 19. aprila 2013. godine. Sporazum obuhvata 15 tačaka i predviđa formiranje Zajednice srpskih opština, jedinstvene Kosovske policije, integrisanje jedinica pravosudne vlasti u pravni okvir Kosova, i obe strane obavezuje da jedna drugoj ne blokiraju proces evropskih integracija. Pregovori koji su doveli do Briselskog sporazuma su trajali dve godine, uz posredovanje visoke predstavnice za spoljnu politiku i bezbednost Evropske unije Ketrin Ešton. Sporazum su potpisali predsednik Vlade Srbije Ivica Dačić i predsednike Vlade Kosova Hašim Tači, a dokument je nešto kasnije ratifikovan u oba parlamenta.

Istraživanje čiji su rezultati prikazani u daljem tekstu, imalo je za cilj da analizira percepciju odnosa između Albanaca i Srba u javnom diskursu intelektualaca u srpskoj štampi. U tom smislu sam, kroz analizu sadržaja medija u ograničenom vremenskom periodu, želela da prikazem glavne karakteristike odnosa Srba i Albanaca, to jest okvire predstavljanja, strategije i stereotipe konstruisanja Drugosti u ovim upečatljivim događajima. Analiza je obuhvatila ukupno 186 tekstova koji su objavljeni u medijima u periodu od dve nedelje nakon svakog događaja, a u kojima su izraženi stavovi intelektualaca bilo kroz autorske forme, kratke izjave ili intervju. Tekstovi su prikupljeni iz Medijske arhive Ebart, koja obuhvata najtiražnije dnevne novine u Srbiji, arhivirane

od 2003. godine do danas. Arhiv sadrži preko tri miliona tekstova, a posebno značajno i olakšavajuće za analizu jeste grupisanje tekstova po temama, tako da je tema „kosovski problem“, koja grupiše sve tekstove koji u bilo kom obliku referišu na Kosovo, ovde posebno izdvojena. Nažalost, arhiv ne omogućava praćenje položaja tekstova u novinama, to jest njihov raspored po rubrikama, te se analiza isključivo fokusira na njihov sadržaj.

PREGLED ANALIZIRANIH TEKSTOVA			
	2004	2008	2013
VEČERNJE NOVOSTI	14	66	2
GLAS JAVNOSTI	12	13	/
DANAS	8	4	4
POLITIKA	8	6	5
KURIR	5	1	/
BLIC	5	7	2
DNEVNIK	1	5	1
OSTALO	9	5	3
UKUPNO	62	107	17

Već na prvi pogled, jasno je da je najviše reakcija u javnosti Srbije izazvalo proglašenje nezavisnosti Kosova. U proizvodnji medijskog sadržaja ovim povodom su prednjačile *Večernje novosti*, u kojima je svakog dana objavljivano po nekoliko kratkih izjava intelektualaca na temu nezavisnosti. Nakon ove kulminacije, došlo je do svojevrsnog pražnjenja koje se ogleda u izostanku masovnije reakcije intelektualaca na potpisivanje Briselskog sporazuma u medijima 2013. godine.

Takođe, analiza je pokazala da je perspektiva drugih, to jest inostranih intelektualaca i intelektualaca sa Kosova, kako je vreme odmicalo, sve ređe prisutna u medijskom prostoru Srbije. U tom smislu, 2004. godine, objavljeno je šest tekstova koji su prenosili stavove kosovskih intelektualaca i osam tekstova koji su obuhvatili i viđenja inostranih intelektualaca. U 2008. godini svega tri teksta prenose viđenje događaja inostranih intelektualaca, dok albanski nisu uopšte bili prisutni u javnosti u obuhvaćenom periodu. Na kraju, 2013. godine i inače ograničeno reagovanje intelektualaca je praćeno potpunim odsustvom osvrta medija na albanske ili inostrane intelektualce i njihov stav o Briselskom sporazumu.

Potrebno je ovde naglasiti da ograničeni obim istraživanja i fokusiranost na konkretniji istraživački cilj ne omogućava zaključivanje o obimu uticaja korišćenih diskurzivnih strategija intelektualaca na građane u Srbiji, iako ga na određeni način signalizira. Sociologiju intelektualaca inače karakteriše nedostatak jasnih parametara kojima bi se odredio stepen uticaja intelektualaca, te se i ovaj rad stoga pre

svoga fokusira na prezentovanje prisutnih elemenata diskursa, a ne na određivanje „moći intelektualnih ideja“.

Albanci i Srbi – nepomirljiva srodnost

Diskurs o Albancima kao Drugima je najizraženije prisutan u tekstovima vezanim za prvo dešavanje, koje se ovde sumarno određuje kao „Kosovski pogrom“. Ovim povodom, Predsedništvo Srpske akademije nauka i umetnosti izdaje saopštenje u kojem „najoštrije osuđuje divljanje albanskih terorista, ubijanje nevinih Srba i uništavanje njihovih materijalnih i duhovnih dobara na Kosovu i Metohiji. “Koodinirana akcija terorista na čitavom Kosmetu”, kaže se u saopštenju, “uz podršku dela medija na albanskom jeziku, prema već više puta viđenom modelu posledica je dvostrukih standarda koje međunarodne snage na Kosovu i Metohiji primenjuju prema albanskom terorizmu i separatizmu“ (Anonim, 2004g).

Albanci su u percepciji intelektualaca prikazani kao surovi, ekstremisti, čak i džihadisti i fašisti. Tako tekst u *Balkanu* 19. marta 2004. godine donosi rečenicu: „Da je međunarodna zajednica najodgovornija za sukobe na Kosovu zbog potpuno pogrešnih procena, nemoći i nesposobnosti da zaustavi *divljanje zapenušanih hordi albanskih ekstremista*, kojima su se međunarodni mirovnjaci suprotstavili bežanijom - u tome su saglasni svi analitičari.“ Dalje, u istom tekstu je Ljubodrag Stojadinović (novinar i komentator *Politike*) „ubeđen u to da je međunarodna zajednica potpuno nesposobna da spreči stvaranje jedne 'surogat države' na Kosovu, utemeljene na začuđujućoj „civilizacijskoj neprilagođenosti' Albanaca i njihovoj navici da samo nasiljem ostvaruju političke ciljeve“ (Anonim, 2004a). Tokom protestnog skupa Udruženja književnika Srbije, koje je godinama bilo bastion nacionalno orijentisanih intelektualaca, Živojin Rakočević, pesnik i novinar sa Kosova, dopunjuje ovaj anticivilizacijski diskurs rečima: „To plemensko društvo bez spomenika materijalne kulture robuje svojim atavizmima i nagonima. Albanci se moraju osloboditi tog usuda jer im niko neće dozvoliti da naprave plemensku državu bez zakona i veza sa Beogradom“ (Nikolić, 2004).

Problematizuje se nezrelost Albanaca, koji se opisuju kao razmažena deca kojima nije dovoljan prst, već hoće celu ruku. „Albanci nisu ni zahvalni ni lojalni: smatraju da je Zapad odradio svoj posao, da treba da ide i pusti ih da vladaju. Pošto su bili miljenici Zapada, umislili su da mogu sve, pa su poput razmaženog deteta udarili na roditelje koji su im stvorili polunezavisno Kosovo“, kaže Dragan Simeunović, politikolog i profesor na Univerzitetu u Beogradu, u tekstu „Još dva naleta albanske oluje“ objavljenom u novosadskom *Dnevniku*, 21. marta 2004. godine. Sličan je stav i jednog intelektualca „sa strane“, Rusa Petra Iskenderova, u tekstu „Poslednji korak albanizacije“: „Albanski ekstremisti nisu poštovali, niti podržavali mirovnjake, već su ih podnosili dok nisu odlučili da očiste pokrajinu od svih pripadnika druge vere. Jasno je da je novi talas nasilja nad Srbima bio unapred isplaniran. U pitanju je poslednja etapa albanizacije Kosova, za koju nisu potrebni ni pravoslavni Srbi, ni njihove svetinje, ni činovnici UN, ni NATO vojnici“ (Anonim, 2004e).

U diskursu nacionalno orijentisanih intelektualaca se naglašava ekstremizam Albanaca, jer su „Kosovski Albanci pravi inovatori u oblasti terorizma, oni ne napadaju samo Srbe, već i pripadnike albanske zajednice koji su lojalni Srbima“ (Aleksandar Fatić, naučni savetnik, u: Anonim, 2004d), što znači da su „Albanci konačno prikazali svoje pravo lice. Oni nisu u stanju da poštuju ljudska i manjinska prava drugih nacionalnih zajednica na Kosmetu“ (Ognjen Pribičević, naučni savetnik, u Anonim, 2004a). Albanci se u pomenutom kontekstu predstavljaju kao civilizacijska pretnja, pretnja Evropi: „Albanska teroristička organizacija je nasrnula na 120.000 nezaštićenih Srba. To je i džihad, jer su oni rušili i spaljivali pravoslavne verske objekte, napadali sveštenike, i pokazali da je upravo albanski terorizam najopasniji u Evropi“ (Milan Mijalkovski, ekspert za bezbednost i profesor na Univerzitetu u Beogradu, u: Anonim, 2004b). Pitanje Kosova, činom proglašenja postaje još komplikovanije, jer neki intelektualci odbacuju donekle željenu mogućnost vraćanja Kosova pod okrilje Srbije, prepoznajući u tome opasnost po srpsku naciju. „Nama ne treba država u kojoj ćemo, zbog fiktivnih ideja o jedinstvenoj Srbiji, u budućnosti imati dva i po miliona Talibana koji će u svakom trenutku biti spremni da uvedu zemlju u kaos terorizma. Ne treba nam država koja će za 30 godina da ima većinsko albansko stanovništvo, zato što imamo i odgovornost za generacije koje će doći“ – komentariše Čedomir Antić, sa Balkanološkog instituta SANU (Nikolić, 2004b).

U ovom periodu se potenciraju različitost i nepomirljive razlike između Srba i Albanaca. Dušan Bataković (ambasador u Grčkoj, saradnik Balkanološkog instituta SANU) tvrdi da ova dva naroda na Kosovu nikada ne mogu da se sjedine u jedinstvenu, čak ni političku naciju: „Imamo s jedne strane Albance koji su dijaspora, gde je nacionalizam izuzetno snažan i koji, za razliku od Srba, imaju drugačije običaje, govore drugim jezikom, imaju različite kulturne i civilizacijske navike. Znači, na Kosovu je potpuno nemoguće primeniti model fiktivne kosovarske nacije. Ovde nemamo osnovu za jednu posebnu naciju“ (Nikolić, 2004a). Prisutno je poimanje da je nacija za Albance važnija od svega drugog, pa i od religije, te da su Srbi arhetip neprijatelja nacije među Albancima – „Albancima na Kosovu i Metohiji pravoslavne crkve i manastiri su simboli srpstva, a manje pravoslavlja ili hrišćanstva, s obzirom na to da ima i hrišćanskih katoličkih objekata oko Đakovice i Novog Brda koji se ne diraju“ ističe Živica Tucić, publicista i verski analitičar (Kovačević, 2004). U težnji ka svojim ciljevima, Albanci se vide kao jedinstveni, za razliku od Srba koji su razjedinjeni, razbijeni i bez jasnog cilja – „Nema nijednog Šiptara koji vam danas neće reći da se bori za nezavisno Kosovo. To je njihov jedini cilj i oni drugog cilja nemaju. I ne treba im. Nasuprot njima mi nemamo cilj, ni strategiju, ni razučenu državnu politiku, pre svega spoljnu, pa ni unutrašnju, koja bi podvela pod svoje krilo i kosovsko pitanje. Mi smo rastrojena država i razbijen narod“ – ističe Radoš Ljušić, istoričar i profesor na Univerzitetu u Beogradu (Vuksanović, 2004).

Glasovi koji pozivaju na smirivanje strasti i uklanjanje „omraze“ retki su u tekstovima iz 2004. godine. U *Danasu* je 20. marta 2004. godine objavljen Apel koji su potpisali srpski intelektualci, između ostalih akademik Sima Ćirković, akademik Andrej Mi-

trović, pozorišna rediteljka i direktorka Centra za kulturnu dekontaminaciju Borka Pavićević, istoričarka Branka Prpa, profesorka emerita Irina Subotić, akademik Gojko Subotić, istoričarka i profesorka Univerziteta u Beogradu Ljubinka Trgovčević: „Otuda je poslednji čas za političke činioce i kulturne elite na albanskoj i srpskoj strani da se pored staranja o institucijama i organima, koji treba da obezbede slobodu i ravnopravnost, energičnije založe da se promeni kulturna klima, prevaziđu omraze i nepoverenja da se otvori put upoznavanju i boljem razumevanju“. Mediji su preneli i izjave nekih albanskih intelektualaca, koje su ukazivale na postojanje otklona od nasilnih metoda i davale opravdanje za dešavanja u martu 2004. Veton Suroi izjavljuje „da je iznenađen agresivnim ponašanjem albanske omladine koja je nasrnula na ljude, kuće i hramove. Objašnjavajući uzroke takvog ponašanja on je naveo da je eskalacija nasilja posledica toga što na Kosovu nije izgrađeno građansko društvo“ (isto). Reagujući na eskalaciju nasilja na Kosovu i reaktivna dešavanja u Srbiji, pisac i intelektualac iz Albanije, Ismail Kadare, smešta i Srbe i Albance u isti koš, smatrajući ih balkanskim narodima: „Kada sam na Balkanu kritikujem te narode, kada nisam na Balkanu, branim ih. Poznati su mi svi nedostaci Balkanaca, poznato mi je sve zlo koje su učinili, sve njihove gluposti, njihove ludosti. Ludost je Balkanu svojstvena. Ali, ne slažem se sa sistematskim prezirom kojem su Balkanci izloženi. Oni su sposobni za svakakve bestijalnosti, ali i za veoma plemenite stvari. Nije u pitanju retorika, već realnost. Oni su deo Evrope“ (Anonim, 2004c).

Nemoć i potraga za Drugim

Nakon burnih reakcija koje je izazvalo nasilje 2004. godine izgledalo je da su se intelektualci okrenuli samopreispitivanju koje je umnogome praćeno lamentiranjem nad nemoć sopstvene nacije da se ujedini i nađe saveznike za realizaciju sopstvenih nacionalnih interesa. Iako su reakcije na proglašenje nezavisnosti Kosova burne, u tekstovima iz 2008. godine, prisutno je veoma malo konstruisanja albanske Drugosti. Jedno od retkih izražavanja albanskog kao drugog nalazimo kod Siniše Kovačevića, dramaturga i profesora Univerziteta u Beogradu, koji naglašava elitnost i evropejstvo Srba: „Kosovo nama predstavlja nešto što je domicil našeg jezika, religije, tradicije. Sve što sam ja, nastalo je na Kosovu. Freska koja me podseća na poreklo, država čiji sam podanik, jezik kojim govorim, kultura koju danas baštinim. Prema tome, Kosovo nama nije samo 14 procenata teritorije. Naravno, Kosovo pripada i onim Albancima koji su tamo rađani vekovima, generacijama. Ali, ako pogledate te emocionalno - filozofske, kulturološke, sociološke i istorijske determinante od nastanka države, do istorijskih spomenika, na Kosovu nema nijednog materijalnog dokaza albanskog postojanja. Dečane nije pravio Skenderbeg, nego Stevan Dečanski. Nije ih gradio neko ko je imao svoj katun na Prokletijama i tamo čuvao koze i ovce, nego prosveteni srpski vladari koji su tog trenutka, svakako, predstavljali evropsku elitu“ (Bezbradica, 2008). Za intelektualce čiji stav zastupa Kovačević, Kosovo je srpska kolevka civilizacije. Ta civilizacija je prepoznata, zabeležena od davnih vremena, o čemu svedoče njeni kulturni

tragovi. Nasuprot srpskoj civilizaciji, Albanci se doživljavaju kao narod bez čvrstih korena, bez kulture, te iako su vekovima prisutni, implicitno se nalaze na nižem stupnju civilizacijskog razvoja.

Proглаšenje nezavisnosti i prihvatanje ovog čina od mnogih predstavnika međunarodne zajednice je doprinelo premeštanju fokusa sa Albanaca kao Drugog, na Zapad, Evropu i Ameriku. Predsednik SANU Dejan Medaković označio je dan izglasavanja deklaracije o nezavisnosti kao najtragičniji dan ne samo srpstva, već i savremene Evrope: „Od danas su umrle u Evropi i one najčasnije borbe da se konačno ustale velika načela njenih najumnijih vizionara slobode i humanosti“ (Medaković, 2008). U svom saopštenju, SANU naglašava da je „Akademija preko brojnih skupova, publikacija i javnih oglašavanja nastojala da naučnim činjenicama, nespornim argumentima ukaže na istorijsku apsurdnost stvaranja nove države na teritoriji koja od ranog srednjeg veka pripada srpskom narodu“ (Anonim, 2008). Prema mišljenju dela intelektualaca koje možemo nazvati nacionalno orijentisanim intelektualcima, takva istorijska apsurdnost je umnogome potaknuta delovanjem stranih faktora, koji na Balkanu oduvek protežiraju svoje interese. Tako Slavenko Terzić, sa Istorijskog instituta SANU, ističe da je „već juna 1880. u Beču zaključeno da se Albanci mogu iskoristiti kao „razarajuća sila“ u južnoslovenskom prostoru u kome treba da igraju ulogu ‘Rumuna jugozapada Balkana’. Istoričar H. D. Šanderl smatra da je, u početku, vodeću ulogu u organizovanju albanskog nacionalnog pokreta imala Velika Britanija. Lord Edmond Ficomris je aprila 1880. izneo stav da je u interesu Evrope da se stvori ‘jaka Albanija’ koja bi uključivala skadarski, janjinski, kosovski i bitoljski vilajet, pod sultanovim suverenitetom. Kasnije je tu ulogu preuzela Austrougarska. Šta je drugo danas politika Zapada i SAD nego politika stvaranja ‘jake Albanije’, zapravo, ‘velike Albanije’“, kaže Terzić u tekstu „Osveća poraženih“ (Nikolić, 2008). Milovan Danojlić, književnik i istaknuti predstavnik nacionalne struje intelektualaca, još je oštrij u svojoj oceni zapadnog uticaja na Balkan: „Pitanje Kosova će se, dakako, rešavati između Beograda i Tirane. Sve ostalo je kriminalna improvizacija bahatih pljačkaša kojima ovo nije prvo razbojništvo. Između 1915. i 1999. Evropa nas je bombardovala šest puta. Šta treba još da učini da bismo shvatili s kim imamo posla“ (Janković, 2008). Već pomenuti Siniša Kovačević direktnog krivca za srpske muke sa Kosovom nalazi u Americi, koja se predstavlja kao arhetip podmuklog neprijatelja koji ne preza ni od čega: „Moj lični stav prema tome, kao čoveka koji Kosovo smatra prapočetkom i prarazlogom vlastitog postojanja, bio je, reći ću to sa dosta patetike, takav da sam plakao, sa nevericom da postoji ta količina osionosti i bahatosti unutar nečega što se zove svetski poredak, odnosno unutar nečega što predstavlja svetskog lidera ovog trenutka. Naravno, mislim na Ameriku, koja je nastala pre 200 godina na principima genocida, otimačine i negacije svega ljudskog i hrišćanskog“ (Bezbradica, 2008). Sličan argument se može naći i kod Brane Crnčevića, književnika: „Angloamerikanci su se odrekli gvozdene zavese u korist demokratskih policijskih ratova u kojima se nestašne države hapse i prevaspitavaju. Je li Srbija u jednom takvom ratu uhapšena? Sva je prilika, jeste!“ (Crnčević, 2008). U takvoj relaciji, uočava se još jednom megalomansko pozicioniranje Srba kao značajne, iako male, nacije, jer se Srbi

nalaze naspram cele zapadne civilizacije. Zapadu Srbi služe za ponovno potvrđivanje sebe: „Kažnjavanje Srbije 'građanskom silom' doprinosi učvršćivanju projekta Evrope kao 'građanske sile'. Štaviše, političko odstupanje Srbije dobro je došlo Evropi. Da ga nije bilo ona bi ga morala izmisliti. Njegova je funkcija – što spada i u Dirkemov paradoks – pozitivna: *Srbi doprinose ideji integralne Evrope kao zdrave 'građanske sile'*, i to više od bilo koga drugog (*sic!*). Sa istom strašću sa kojom ih kažnjava kao 'politički devijantne', ona će ih – kada za to dođe vreme – prihvatiti u porodicu evropskih naroda, 'očinski ih prigrliti' i radovati im se kao 'izgubljenoj ovci' – kaže Mile Nenadić, sociolog i profesor Univerziteta u Novom Sadu (Nenadić, 2008).

Primitno je, takođe, da je veći broj intelektualaca 2008. godine okrenut sebi, sopstvu svoje nacije i da nisu retka preispitivanja strategija nacionalnih elita tokom proteklih decenija, ali i osuđivanje nasilnih reagovanja u Srbiji na proglašenje nezavisnosti. U ovom periodu, a(nti)nacionalno orijentisani intelektualci imaju više prostora u medijima koji koriste da ukažu na pogrešne korake srpske elite u prethodnim decenijama i kritički se osvrnu na odsustvo denacionalizacije društva. Slobodan Vučetić, predsednik Ustavnog suda, sa rezignacijom govori o lošoj slici koja je otišla u svet, nakon razbijanja po Beogradu: „Slike paljevina i pljački, koje su otišle u svet, potpuno su poništile pozitivan politički efekat masovnog i dostojanstvenog mitinga u Beogradu i nanele veliku političku štetu Srbiji“ (Vučetić, 2008a). „Ovo je slika koja pokazuje da smo sami sebi najgori neprijatelji, jer je ovo put u samoizolaciju. Ova slika pokazuje da je danas ovde dominantna antievropska, antidemokratska i anticivilizacijska priča. Imamo na delu radikalizam u formi ekstremizma. A to nije politika, već tragedija“ – izuzetno je kritičan prema pripadnicima svoje nacije Ratko Božović, kulturolog i profesor Univerziteta u Beogradu (Savić, 2008).

Kompozitor Zoran Hristić optužuje srpsku intelektualnu elitu za zaludivanje Kosovom i ključan doprinos „nacionalistički pogubnom autizmu“ koji nas stavlja u opasnost da se Srbija svede na beogradski pašaluk: „Deo srpske intelektualne „elite“ raspamećuje i sluđuje Srbe patosarskom retorikom o Kosovu. Nisam pronašao toplu vodu ako smatram da se pred našim očima zemlja Srbija decenijama raspada do vica o beogradskom pašaluku. Taj vic nas polako ili brzo uvodi u stvarnost. Imam utisak da će nas nacionalistički poguban autizam još više odvojiti od sveta. Pošto nam „sole pamet“ o lošem i dobrom svetu neka objasne kakav smo mi svet. Mislim da nismo nikakav, jer smo ponosito van svakog sveta sa tendencijom proizvodnje sopstvenih bukagija. Da smo bili i da jesmo u harmoniji sa svetom, pojanje pravoslavnih manastira na Kosovu ne bi bilo uz prisustvo tenkova nego uz nas i na našoj teritoriji“ (Hristić, 2008).

Loše vođstvo koje je dovelo do nacionalnog poraza se pojavljuje kao faktor i kod nacionalno orijentisanih intelektualaca, pa Čedomir Antić, saradnik Balkanološkog instituta, ali ovde već i lider obnovljenog Naprednog kluba¹⁸⁶, zamera slabost

¹⁸⁶ Napredni klub je osnovan 1906. godine. Činili su ga intelektualci okupljeni oko lista *Videlo*, glasila Srpske napredne stranke. Napredni klub je kao političko udruženje obnovljeno 2007. godine, i okuplja članove koji „svojim znanjem i uticajem predlažu i podstiču napredak i razvoj srpske države i nacije“ (izvod sa portala Naprednog kluba: <http://www.napredniklub.org/osnovno-o-klubu/>).

političkim elitama u Srbiji: „Braneci sličan sporazum koji nam je nametnut bomba, stari režim je pokušavao da sačuva privid časti, a demokratske vlade da prikriju sopstvene slabosti i nespremnost da započnu novu nacionalnu borbu. Deo vladajućih stranaka (DS i G17) nastojao je da prihvatanjem takve politike dovede do bilo kakvog rešenja, posle koga bi mantra o evropskim integracijama možda postala slušanija i prihvatljivija. Takva politika, definisana iz slabosti, nije mogla biti dugoročna, niti imati trajnog uspeha. Naš narod je upravo zahvaljujući vlastoljubivoj i strančarskoj politici doveden u stanje frustracije i izveden na scenu apsurdna“ (Antić, 2008). Slično viđenje uzroka, ali sa drugačijim zaključkom, iznosi i Teofil Pančić, publicista a(nti)nacionalnog usmerenja, koji ukazuje na zamenu dela celinom: „Establišment se počinje prirodno raslojavati na light varijantu ('Kosovo je deo Srbije'), koja zdušno „ne da Kosovo“, ali bogme ima i nešto svesti da je Srbija ipak nešto veći, složeniji i zahtevniji organizam kojeg treba hraniti i, uopšte, brinuti se za njegov opstanak i razvitak, te na hard-core varijantu ('Srbija je deo Kosova') koja ne vidi nikakvog smisla u svem tom suvišnom akanju i zamajavanju prizemnim i minornim pitanjima i problemima (standard, evrointegracije, političke i medijske slobode i tako to) te relativno nevažne kosovske provincije zvane Srbija u trenutku kada je ugrožena Celina, tj. Kosovo, ono-odakle-smo-svi-mi, bez obzira što je samo deo nas toga svestan“ (Pančić, 2008). On ukazuje na apsurdnost bavljenja dominirajućim kosovskim problemom, koji uslovljava potpuno zanemarivanje socijalnih problema koji guše Srbiju nakon 2000. godine.

Na kraju, Slobodan Vučetić se ipak osvrće na odnos Srba i Albanaca, koji je kreiran u višedecenijskoj interakciji sa izraženim neprijateljstvima, zaključujući da ne postoji mogućnost nikakvog zajedništva pripadnika ove dve nacije: „Imajući u vidu stogodišnje neprijateljstvo i krvave sukobe Srba i Albanaca oko Kosova, a posebno protekli desetogodišnji period, verovatno se nikakva njihova demokratska zajednica ne bi mogla uspostaviti niti opstati „ni milom ni silom““ (Vučetić, 2008b).

Prepuštanje i/ili priznavanje realnosti

Posle rezigniranog komentarisanja proglašenja nezavisnosti Kosova 2008. godine, koje je delom prihvaćeno kao realnost, a delom kao prelazni stadijum do nekih „boljih vremena“ u kojima će se ova srpska matica vratiti Srbiji, čin potpisivanja Briselskog sporazuma je dočekan mlako, gotovo bez reakcija u intelektualnim krugovima. Ovakvo (ne)reagovanje bi se najbolje moglo opisati biblijskom sintagmom: „Svršeno je“.

Glas albanskih intelektualaca uočljivo je odsutan iz medija i 2008. i 2013. godine, u okviru analiziranih tekstova. Bavljenje samo sobom je vidljivo i iz druge perspektive, jer se albansko Drugo gotovo potpuno izgubilo u reakcijama i ustupilo mesto samooptuživanju i konstatovanju nedoraslosti istorijskoj situaciji u dužem vremenskom periodu, koji je samo okončan ovim činom praktičnog indirektnog priznavanja nezavisnosti. Dušan Bataković, direktor Balkanološkog instituta SANU, sažima

strategiju srpske elite kao katastrofalnu: „Naša ničim opravdana popuštanja oko ključnih pitanja (bezbednost Srba, povratak raseljenih, kao i drugih zajemčenih ljudskih prava, ignorisanih u Ahtisarijevom planu), a posebno napuštanje UN-a kao mesta pregovora i prepuštanje dijaloga Briselu, u septembru 2009, isključilo je svaku mogućnost da konačno rešenje bude prihvatljivo i za Srbiju. Neshvatljivi propusti u razumevanju i tumačenju posthladnoratovske politike, uobičajeni posle 1990. (mislim na strateške odluke državnog vrha), nisu mogli biti nadoknađeni nikakvom diplomatskom umešnošću“ (Bataković, 2013). Srpska politička elita je trampila Kosovo za neodređenu i neizvesnu dobit koja se manifestuje otvaranjem procesa pridruživanja Evropskoj uniji. Siniša Kovačević stoga sahranjuje srpsko svojatanje Kosova: „Spoznajom je ukucan poslednji ekser nad kovčegom srpske državnosti na Kosovu. A svih onih 240.000 bubrega, 120.000 jetri i jedno srpsko srce prodato je za tepsiju ribe, za ništa, za sveti datum. A datum, kako kaže jedna poslovice, „može da bude, al' ne mora da znači““ (Anonim, 2013b).

U tom istorijskom procesu pregovora, Srbi su se još jednom pokazali kao nedorasli, i to ne Albancima, već njihovim zaštitnicima sa Zapada, pod čijom se palicom i vodi čitav proces pregovora, u kojem srpski predstavnici ponizno prihvataju sve uslove: „Kosovo nema cenu i, prema tome, ono se može samo dati džabe, što je istovremeno primer nezapamćen u istoriji. To je tako retko kavaljerstvo u današnjem svetu, a to smo mi učinili i ući ćemo u istoriju po toj galantnosti“ – kaže Matija Bečković (Anonim, 2013a). Njegove misli dopunjuje Čedomir Antić: „Mislim da je sve to do političke elite. Kako da „prvog potpredsednika“ u svetu ozbiljno shvate kada je jasno rekao da od poniženja i izručenja našeg naroda zavisi isplata penzija“ (Antić, 2013). Ovde se krivica pripisuje kulturnoj, to jest intelektualnoj eliti, koja svojim pokazivanjem nemoći slabi duh srpskog naroda i njegovu istorijsku jačinu da se izbori za svoje vekovne interese *uprkos* svima: „Pošteno govoreći, ova žaba se kuva već dugo i odavno. Ali to ni najmanje ne abolira od odgovornosti ove sadašnje izvršioce u liku aktuelne srpske vlasti. Važan deo tog kovanja jesu mediji i takozvana kulturna elita koja godinama stvara atmosferu kako je „Kosovo odavno izgubljeno“ (jedino što se spore oko toga da li ga je izgubio Tadić ili Milošević, Koštunica ili Tito, a možda i kralj Aleksandar), da je to možda i bolje – jer 'šta bismo radili sa dva miliona Albanaca' – i da je sada najvažnije 'okrenuti se budućnosti' i boljem životu naše dece“ – primećuje Đorđe Vukadinović, politički analitičar (Anonim, 2013c).

Sasvim je primetno da tekstovi tokom 2013. godine svedoče o potpunom odsustvu Albanaca u svesti intelektualaca na kraju posmatranog perioda, što ukazuje da se albansko Drugo izgubilo i ustupilo mesto diskursu sopstvene nemoći i lamenta nad nacijom uništenom usled slabosti nacionalne elite. Može se uočiti sličnost ovih nalaza sa zabeleškom koju je iznela Tatjana Rosić u zborniku koji tematizuje intelektualce 2013. godine, gde govori o „mazohističkom okretanju, uvek iznova, mestu i uzrocima patnje, praćeno doživljajem intelektualne marginalizacije/bespomoćnosti pred događajima koji su se desili“ (Rosić, 2013, 98).

Zaključak

Alpar Lošonc, koji se u više navrata bavio intelektualcima, ističe da je „samorazumevanje intelektualaca uvek ujedno i tematizacija celokupnog postojećeg poretka“ (Losoncz, 2013, 41). Takva pozicija se lako može uklopiti sa Burdijeovim stanovištem da je intelektualno polje upravo polje borbe oko toga ko mu pripada (Wacquant, 1989), čime se objašnjava i dominacija određenog pravca mišljenja. Upravo intelektualci koji su prisutni u javnosti ukazuju na dominaciju ideološke misli ovog perioda, koja je još uvek nacionalna i obojena sindromom srpske žrtve i nedraslosti. Uočljiv je „obrazac neobazrivog ponašanja“ intelektualaca koji se obraćaju javnosti (Posner, 2001), a koji umnogome podseća na nedostatak veberijanske etike odgovornosti među intelektualcima. Pitanje sa početka rada – da li intelektualni dug pre svega podrazumeva lojalnost vlastitoj naciji i borbu za njena „prava“ intelektualnim sredstvima ili upravo protest protiv nacionalnih i drugih euforija i privođenje univerzalnim vrednostima – dobija svoj odgovor koji ide u prilog nacionalnoj lojalnosti.

U datom kontekstu tri ključna događaja u srpsko-albanskim odnosima dvadeset prvog veka, neobazrivo ponašanje se može izvesti gotovo u potpunosti iz iznetih stavova intelektualaca kojima se javnosti prenosi i nameće određeno mišljenje svetskih tokova. Uslovno rečeno se mogu izdvojiti dve grupe intelektualaca. Prva i brojna grupa su nacionalno orijentisani intelektualci (intelektualci Prve Srbije) među kojima se uočava potpuno odsustvo žena i koje karakteriše doživljaj srpske nacije kao vrhovne vrednosti, a koji u medijima dobijaju nesrazmerno više prostora od druge grupe. Druga malobrojnija grupa intelektualaca obuhvata a(nti)nacionalno orijentisane intelektualce, koji svoju retku priliku da utiču na javno mnjenje koriste da ukažu na potrebu odricanja od ekstremizma, ali i na odgovornost većeg dela intelektualne elite u održavanju obrasca neobazrivog ponašanja koje nikako ne može da vodi normalizaciji društveno-političkog života u Srbiji.

Intelektualci su tokom posmatrane gotovo cele decenije između 2004. i 2013. godine menjali vizuru u okviru koje su posmatrali i operacionalizovali srpsko-albanski odnos, pomerajući se od Albanaca kao Drugog do Evrope/Zapada kao Drugog. Analiza je pokazala da se intelektualci predominantno fokusiraju na unutrašnja pitanja srpskog nacionalnog korpusa, naročito tokom 2008. i 2013. godine. Nakon bolne reakcije i operacionalizacije Albanaca kao necivilizovanog, fašoidnog i nezrelog Drugog, posle eskalacije nasilja na Kosovu 2004. godine, sami Albanci polako nestaju iz diskursa srpskih intelektualaca. Kako se albansko Drugo sve više odstranjuje, raste prisutnost drugosti Zapada na koga se svaljuje krivica za otimanje vekovnog srpskog kulturnog prostora, srpske duhovne matice u korist Albanaca koji po svemu nemaju pravo ili ga imaju daleko manje od srpske nacije. Albanci su u intelektualnim promatranjima sve više sporedni, skrajnuti, a neretko i potpuno odstranjeni uz lamentiranje nad teškom sudbinom srpskog naroda i njegove elite koja ga već godinama vodi stranputicama i nema dovoljno snage da se suprotstavi komadanju države, za koju su po pravilu okrivljene strane sile i njihovi geopolitički interesi.

Imajući u vidu ove nalaze, moguće je definisati dve diskurzivne matrice, koje se ukrštaju i preuzimaju prevagu jedna nad drugom tokom date decenije. Jedna matrica operacionalizuje upravo Drugog, koje se transformiše iz partikularne neprijateljske nacije (Albanaca tokom 2004.), u globalnog civilizacijskog antipoda (Zapad tokom 2008. godine). Druga matrica postaje izrazito dominantna kako odmiču godine, a operacionalizuje samolament, kroz nezrelost srpske nacije i prevashodno nemoć srpske (političke i kulturne) elite da obezbedi zaštitu nacionalnih interesa. U skladu sa drugom diskurzivnom matricom, kontinuirano i dominantno se kroz intelektualni diskurs provlači doživljaj srpske nacije kao nacije žrtve, uzvišenog, civilizacijski naprednog entiteta, koji se nalazi na putu prvo primitivnih albanskih snaga, a zatim moćnih stranih sila i koja nikako ne može da iznedri odgovornu i doraslu nacionalnu elitu.

Kraj posmatranog perioda postavlja i nove izazove pred intelektualnu elitu Srbije. Kako je gotovo opšteprihvaćeno da je Kosovo „otišlo“, intelektualci gube važnu uporišnu tačku nacionalne diskurzivne strategije. Analiza je ukazala da se oni, zaključno sa aprilom 2013. godine povlače se iz javnog prostora, barem u kontekstu ove teme. Povlačenje iz javnosti u odnosu na temu Kosova može delimično ukazati i na prebacivanje fokusa na druge teme, što ne mogu tvrditi bez detaljnije analize celokupnog diskursa intelektualaca u Srbiji. Ipak, koristeći Lošoncovu paralelu o samorazumevanju intelektualaca kao tematizaciji celokupnog poretka, može se reći da njihova nemoć o kojoj otvoreno govore ukazuje na nemoć/mali značaj srpske nacije na svetskoj sceni. Izazovi srpsko-albanskih odnosa u periodu nakon Briselskog sporazuma mogu biti tema budućih diskurzivnih operacionalizacija Mi-Oni, ali je verovatnije da će intelektualni diskurs pre uobličavati dijadnost na nivou evropskog-antievropskog u Srbiji, na šta je ukazalo i pomeranje percepcije Drugog među intelektualcima u ovom radu.

Literatura:

- ANDERSON, B. (1998) *Nacija: zamišljena zajednica*, Beograd: Plato
- BEČKOVIĆ, M. (1989) „Kosovo – najskuplja srpska reč“, <http://www.rastko.rs/kosovo/umetnost/mbeckovic-kosovo.html> (pristupljeno 24. 04. 2015.)
- BENDA, Ž. (1996) *Izdaja intelektualaca*, Beograd: Socijalna misao
- BREUILLY, J. (1982) *Nationalism and the State*, Manchester: Manchester University Press
- ĆOSIĆ, D. (2004) *Kosovo*, Beograd: Novosti
- ĐERIĆ, G. (2002) „Mitski aspekti nacionalnog identiteta“, *Filozofija i društvo*, Vol. 19 – 20
- DRAGOVIĆ – SOSO, J. (2004) „Spasioci nacije“ – *Intelektualna opozicija Srbije i oživljavanje nacionalizma*, Beograd: Fabrika knjiga
- JENNINGS J. and KEMP-WELCH A. (ed) (2003) *Intellectuals in Politics: From the Dreyfus Affair to Salman Rushdie*, New York: Routledge
- JOVIĆ, D. (2003) *Jugoslavija – država koja je odumrla: Uspon, kriza i pad četvrte Jugoslavije*, Beograd: Samizdat B92
- KEDURI, E. (2000) *Nacionalizam*, Podgorica: CID

- KENNEDY, M. D. (1990) „Eastern Europe's Lessons for Critical Intellectuals“ in *Center for Research on Social Organization Working Paper Series* no. 430, p. 1-29
- LOSONCZ, A. (2014) „Moć i nemoć intelektualca“, u Roksandić D. i Cvijović Javorina I. (ur), *Intelektualac danas: zbornik radova s Desničinih susreta 2013*, Zagreb: Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Plejada, str. 39-50
- Memorandum Srpske akademije nauka i umetnosti (nacrtno), https://pescanik.net/wp-content/PDF/memorandum_sanu.pdf (pristupljeno 22. 03. 2015.)
- MISZTAL, B.A. (2007) *Intellectuals and the Public Good: Creativity and Civil Courage*, New York: Cambridge University Press
- NARVSELIUS, E. (2009) *The Nation's Brightest and Noblest: Narrative Identity and Empowering Accounts of the Ukrainian Intelligentsia in Post-1991 L'viv*, Linköping: Linköping University
- POSNER, R. (2001) *Public Intellectuals: A Study of Decline*, Cambridge: Harvard University Press
- PUDAR DRAŠKO, G. (2015) *Društveno – politički uticajni intelektualci i njihovo shvatanje nacionalnog u Srbiji nakon 2000. godine*, doktorski rad, Beograd: Filozofski fakultet Univerziteta u Beogradu
- ROSIĆ, T. (2014) „Ugled na ponudu: intelektualci, građani i revolucionari“, u Roksandić D. Cvijović Javorina I. (ur), *Intelektualac danas: zbornik radova s Desničinih susreta 2013*, Zagreb: Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Plejada, str. 91-106
- SHIGENO, R. (2004) „Nationalism and Serbian Intellectuals“, *Perspectives on European Politics and Society* Vol. 5, No. 1
- SMITH, A. D. (1991) *National identity*, London: Penguin books
- WACQUANT, L.J.D. (1989) „For a Socio-Analysis of Intellectuals: On Homo Academicus“, *Berkeley Journal of Sociology*, Vol. 34, p. 1-29

Izvori:

- Medijska arhiva Ebart, <http://www.arhiv.rs/strana/8/novinski-arhiv>, pristupljeno 24-26.03.2015.
- ANONIM (2004a) „Albanci decenijama potkupljuju Zapad“, *Balkan*, 19. mart
- ANONIM (2004b) „Albanski džihad“, *Večernje novosti*, 19. mart
- ANONIM (2004c) „Ideja o velikoj Albaniji je fašistička!“, *Nedeljni telegraf*, 31. mart
- ANONIM (2004d) „Napadi na Kosovu delo Al kaide“, *Glas javnosti*, 19. mart
- ANONIM (2004e) „Poslednji korak albanizacije“, *Večernje novosti*, 24. mart
- ANONIM (2004f) „Priština: Suroj“, *Danas*, 20. mart
- ANONIM (2004g) „Uništeni spomenici kulture neprocenjive vrednosti“, *Politika*, 24. mart
- ANONIM (2008) „SANU protiv nezavisnosti Kosova“, *Glas javnosti*, 19. februar
- ANONIM (2013a) „Bečković: Kavaljerstvo u predaji“, *Dnevnik*, 24. april
- ANONIM (2013b) „Javne ličnosti o sporazumu Beograda i Prištine“, *Naše novine*, 23. april
- ANONIM (2013c) „Antonić: veliki istorijski, ali ograničeni politički značaj“, *Politika*, 20. april
- ANTIĆ, Č. (2008) „Kosmet je svet“, *Politika*, 25. februar
- ANTIĆ, Č. (2013) „Ako bude sreće, spaseni smo“, *Večernje novosti*, 20. april

- BATAKOVIĆ, D.T. (2013) „Ahtisari je dobio Nobela, a Albanci tad sproveli svoj plan“, *Blic*, 21. april
- BEZBRADICA, M. (2008) „Što ga manje imamo, Kosovo više volimo“, *Glas javnosti*, 20. februar
- CRČEVIĆ, B. (2008) „Sigurna noć i nesiguran dan“, *Glas javnosti*, 18. februar
- ĐOGIĆ, G. (2004) „Albanci krenuli u rat sa KFOR-om, ova greška će ih skupo koštati“, *Balkan*, 19. mart
- HRISTIĆ, Z. (2008) „Harmonija“, *Politika*, 29. februar
- JANKOVIĆ, I. (2008) „Šta Srbija treba da čini“, *NIN*, 21. februar
- KOVAČEVIĆ, N. (2004) „Opravdanje u udžbenicima“, *Politika*, 26. mart
- MALEŠEVIĆ, LJ. (2004) „Još dva naleta 'Albanske oluje'“, *Dnevnik*, 21. mart
- MEDAKOVIĆ, D. (2008) „Kosovski nezaborav: pobedila pesnica“, *Večernje novosti*, 19. februar
- NENADIĆ, M. (2008) „Kao antički Meljani“, *Politika*, 20. februar
- NIKOLIĆ, A. (2004) „Sramota za svet. Albanci ruše evropsku civilizaciju“, *Glas javnosti*, 23. mart
- NIKOLIĆ, J. (2008) „Osveta poraženih“, *Glas javnosti*, 29. februar
- NIKOLIĆ, O. (2004) „Podela na kantone, jedino rešenje“, *Glas javnosti*, 22. mart
- NIKOLIĆ, O. (2004) „Za radikalnu podelu“, *Glas javnosti*, 25. mart
- PANČIĆ, T. (2008) „Anamneza jedne parole“, *Vreme*, 28. februar
- SAVIĆ, B.D. (2008) „Niko nije smeo da napravi ovakav užas“, *Dnevnik*, 23. februar
- VUČETIĆ, S. (2008) „Dan posle“, *Blic*, 29. februar
- VUČETIĆ, S. (2008) „Srbija bez Kosova, a svet bez OUN“, *Blic*, 22. februar
- VIKANOVIĆ, M. (2004) „Podele olako odbijali“, *Večernje novosti*, 28. mart

Gazela Pudar Draško

Institute for Philosophy and Social Theory

University of Belgrade

The Symbolism of Powerlessness: Intellectuals and Serbian-Albanian Relations in the post-Yugoslav Context

Abstract:

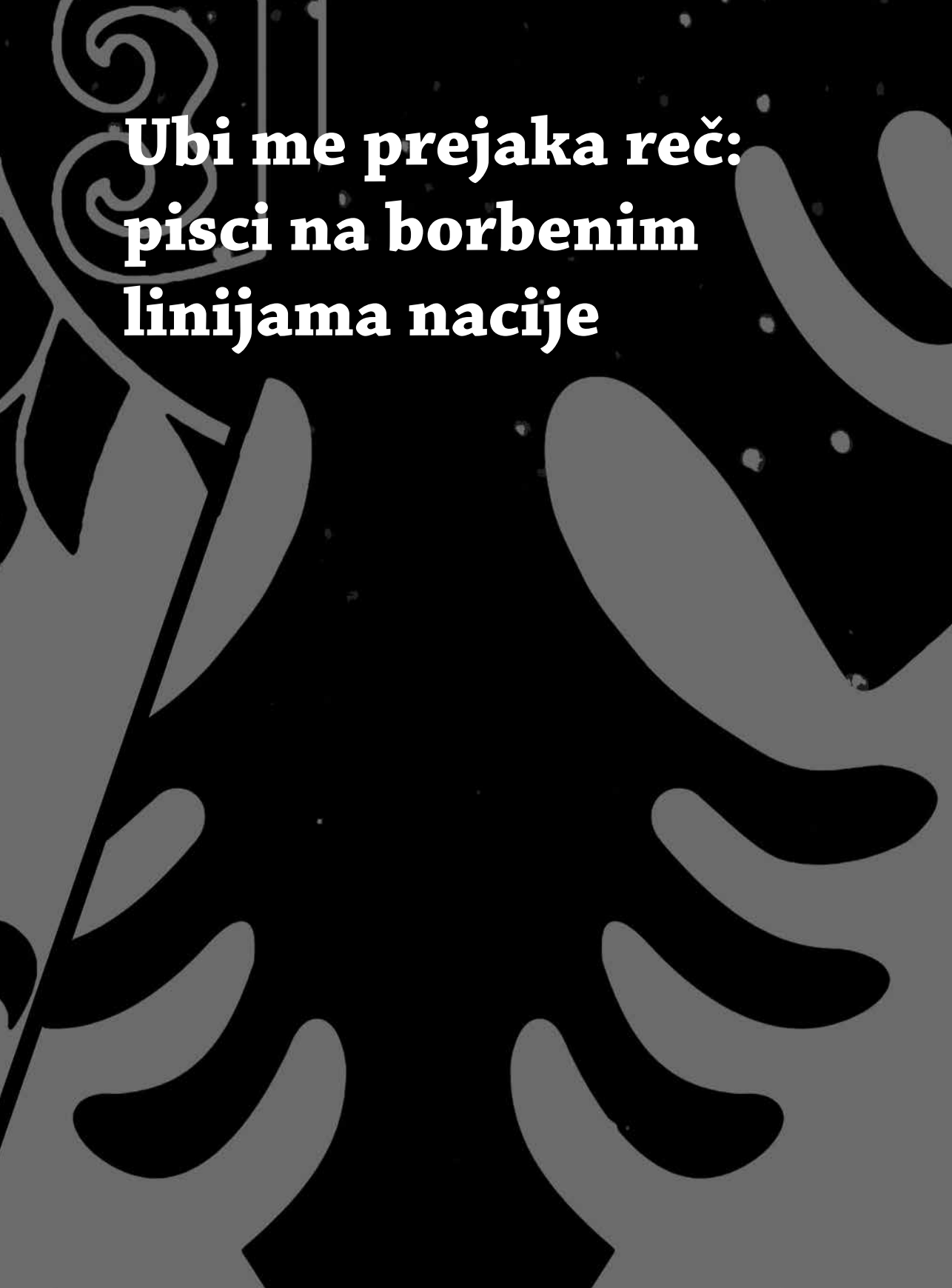
This article explores the attitudes of Serbian intellectuals in relation to Kosovo as a geographic area that gain special status and importance by being infused by symbolic meanings. The article aims at identifying and operationalizing discursive strategies through which the intellectuals use the notion of Kosovo and/or the metaphor "enemy/ the "Other" figure". The analysis of statements and writings of the intellectuals focuses on three seminal events of the post-Yugoslav, i.e. post-Milosević's period, which marked the process of Kosovo independence. The events in question have are the "Kosovo pogrom" from 2004, Kosovo declaration of independence in 2008 and the signing of the Brussels Agreement in 2013. The article should testify about the dilemmas (or the lack of thereof) among the intellectuals "by fate" interested or provoked to publicly express their views on "the Kosovo question" – does by being intellectual one is indebted above all to be loyal to his/her nation and to fight for its "rights" through intellectual means, or actually to protest against the national and other euphoria and to promote universal values?

Key words:

Intellectuals, figure of the Other, discursive strategies, Kosovo, nation

**Ubi me prejaka reč:
pisci na borbenim
linijama nacije**

A decorative background featuring a stylized, dark grey leaf pattern on a black background. The leaves are arranged in a vertical, overlapping manner, with some leaves pointing upwards and others downwards. The pattern is reminiscent of a fern or a similar leafy plant.